

TORRA KALLA VINDAR blåser det över språkspalten i dag. Professorens utredning också ROBOTARNAS språkliga härstamning.

En läsare är intresserad av bakgrunden till ordet **gänglig**, "lång och smal". — Det är svårt att exakt härleda ordets historia, men **gänglig** hänger i hop med verbet **ganga** i fornsvenskan, som senare blev till **gånga** resp. **gå**.

En läsare undrar varifrån ordet **robot** kommer. — I svenskan har ordet **robot** åtminstone två användningsområden: **industrirobot**, en maskin som ersätter mänsklig arbetskraft, och t.ex. **kryssningsrobot**, en projektil för militärt bruk. Om vi jämför med tyskan, märker vi, att den förra roboten på tyska kallas för **Roboter**, medan den senare i motsats till svenskan kallas för **Rakete**.

Vad ordet **robots** ursprung beträffar, står det att finna i tjeckiskan. Det lanserades, infördes genom Karel Capeks (1890–1938) skådespel "Rossum's Universal Robots" från 1920. I det skådespelet framträder konstgjorda människor, robotar. Själva ordet **robot** kommer från **robot**, som både i tjeckiskan och polskan betyder "arbete", men ursprungligen betytt "slaveri". I ryskan är **rabota** "arbete" och **rab** "slav". Men då vi närmare synar orden **arbete** och **robot** i sömnarna, märker vi, att de liknar varandra och är nära släkt!

Vi ser i ordet **robot** hur det tjeckiska, slaviska ordet kommit in i de germanska språken. Ett

exempel på ord som gått i motsatt riktning är ordet **skansen**, det polska ordet för "friluftsmuseum". Benämningen på **Skansen i Stockholm** har direkt lånats in i polskan och där blivit ett eget ord!

En tredje frågeställare undrar om småorden, adverbena **bara**, **rentav**, **riktigt**, t.o.m. kan skjutas in mellan subjekt och predikat. — Svaret är ja. De exempel denna signatur "undrande" anför är helt riktiga: "Han bara skrattade. Han rentav skrattade. Han riktigt skrattade. Han t.o.m. skrattade.". Men dessa adverb kan självfallet också stå efter predikatet, d.v.s. sist i exempelsatserna.

En frågande undrar, om det finska haru "en kall och torr blåst" har någon motsvarighet i svenskan. — Svaret är ja. Här har vi nytta av Vendells "Ordbok över de östsvenska dialekterna". Enligt den hittas dialektverbet **hara** "blåsa en torr vind" i Brändö på Åland. Detta verb har paralleller på andra håll i den germanska språkfamiljen: i det jylländska **hare** "hård, bitande vind" och i den skotska varianten av engelskan i ordet **haar** "en kylig, östlig vind".

En skärpt läsare har lagt märke till hur vi i finlandssvenskan tidvis har fel betoning. I de fasta uttryck denne läsare anför som exempel bör det efterföljande substantivet betonas (t.ex. **dagen**), inte adjektivet i början. Svenska **dagen**, **Röda korset**, **Vilda västern** och **Vita huset**.

Carl-Eric Thors

En rikssvensk **JOGGAR** eller **MOTIONERAR** medan en finlandssvensk kanske är "ute på länk", något som svensken där på andra sidan rakt inte kan begripa. Prof. Thors tar här bl.a. upp en rad finlandismer som nog kan åstadkomma en viss begreppsförvirring grannar emellan.

En läsare har lagt märke till orden "familjeläkare" resp. "hemapotek". Han har helt rätt i att bägge är felöversättningar av finskans **perhelääkäri**, **koti-lääkäri** resp. **kotiapteekki**. De riktiga svenska orden innehåller förleden **hus-**: **husläkare** resp. **husapotek**. De ovannämnda felöversättningarna är typiska exempel på hur det finska språkets inflytande nästan omärkligt kan göra sig gällande i vårt språkbruk.

En frågande undrar hur verbet **dölja sig** lyder i imperfektum. — Det böjs starkt, alltså med omljud, vokalväxling: **dolde sig**, inte "döljde sig". Till samma ordfamilj hör **doldis**, som bildats som ett slags motsats till **kändis**.

En frågeställare har lagt märke till orden **byxbunt** och **verrare**, en annan har noterat **pip** och **länktossor**. Alla dessa är okända i Sverige! I stället för **verrare** av det finska **verryttelypuku** bör vi i seriös text använda **träningsdräkt** eller **träningsoverall**. **Pip** är det finska ordet för **toppluva**. **Byxbunt** "den nedersta delen av ett byxben" och **länktossor** är också finlandismer. **Tossor** är faktiskt ett okänt begrepp i Sverige, där de kallas för **gymnastikskor**, **motionsskor**. Hela ordfamiljen på **länk-** igen är också okänd i Sverige: **vara ute på länk** är där **jogga**, **motionera**. **Motionslänk** är **motionsrunda**. — Ja, det var

faktiskt en stor portion finlandismer på en gång.

Min son gjorde mig uppmärksam på ordet **arkitekt** i en alldeles speciell användning. Nyligen har det i samband med Tage Erlanders död upprepade gånger brukats i sin överförda betydelse. Det är fråga om ett internationellt sätt att uttrycka sig och det återspeglar uppskattningen av arkitektens yrke. Jag avser härvid satser, där **arkitekt** är liktydigt med "den andlige upphovsmannen, den som planerat något, lanserat någon ny idé": t.ex. "ubåtskrigets arkitekt, storamiral Karl Dönitz", "arkitekten för uppbyggandet av det socialistiska Albanien, Enver Hoxha". Om den nyligen avlidne Tage Erlander kunde man läsa: "Han var också arkitekten bakom flera betydande reformer, som genomfördes under Gustaf Möllers tid som socialminister".

En läsare citerar "Ture Sven-ton i Paris" av Åke Holmberg: "Jag tar motion här en halvtimme framåt. Säg det i telegrafan. Sedan ska jag till frisören, och sedan ska jag till turken ett tag". Läsaren undrar vad detta är för en **turk**. — Den turken är betydligt mindre känd för oss finlandssvenskar än vad den är i Sverige. Det gäller ett **turkiskt bad**. I Svenska Dagbladet ingick 1. 6 i år rubriken "Sturebadet ödelagt, turken räddas" och senare i texten finner vi ordet **herrturk**: "Det är framför allt den berömda inredningen i herrturken man hoppas skall återuppstå ur askan som en annan Fågel Fenix."

Jag tackar P. E. von Bonsdorff för hans rättelse i Hbl 5. 7. Ordet för "den vita giftpinnen" kan stavas på bägge sätten: **cigaret** och **cigaret**, alltså antingen med ett eller två r. Den tionde upplagan av Svenska Akademiens ordlista, utgiven 1973, är givetvis det främsta rättesnöret för vår stavning. Nästa upplaga torde f.ö. utkomma 1987.

Carl-Eric Thors